

УДК 336.71

Соловйов В.І., асистент, БУМіБ

СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В статті розкривається сутність поняття «банківська безпека держави». Проводиться аналіз динаміки основних показників фінансової стабільності банківського сектору України. Дається оцінка сучасному рівню банківської безпеки держави, відповідно до Методики розрахунку рівня економічної безпеки України.

Ключові слова: фінансова безпека, банківська безпека держави, індикатор рівня банківської безпеки України, статутний капітал банку, іноземний капітал, кредитування реального сектору економіки.

ВСТУП

Однією із найбільш складних і важливих проблем сучасного соціально-економічного розвитку України є стабільна робота її фінансової системи. Через вплив кризових перетворень 2008 року, фінансовий сектор економіки держави зазнав значної дестабілізації. Банківська система України на деякий час була паралізована (цьому посприяло зменшення обсягів кредитування, зростання частки проблемних кредитів, девальвація курсу національної валюти), та відповідно не могла здійснювати своїх прямих обов'язків в повній мірі, що й відобразилось на падіннях темпів ВВП та загальній рецесії економіки держави.

Тому на сьогоднішній день важливим фактором подальшого розвитку фінансових відносин в секторі державних фінансів є цільовий та комплексний аналіз сучасного стану банківської безпеки України, прогноз її подальшого розвитку та пропозиції, щодо вдосконалення ситуації, що склалась.

У вітчизняній науковій літературі питання пов'язані із оцінюванням та прогнозуванням рівня банківської безпеки держави знайшли відображення у працях таких вчених, як Савченко О.Г., Вербенська В.М., Зінченко В.О., Болгар Т.М., Барановський О.І., Мелесик С.В., Кириченко О.А., Васильчак С.В.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є дослідження рівня банківської безпеки України, в контексті забезпечення загальної стабільності фінансової системи держави.

РЕЗУЛЬТАТИ

Фінансовий сектор держави, є рушійним механізмом в загальній структурі економічного розвитку країни. Він з одного боку виступає стимулюючим фактором, для швидкого та продуктивного розвитку промисловості, з іншого забезпечує фінансову безпеку і незалежність країни та її економіки у випадку кризових явищ, як зовнішнього так і внутрішнього характеру.

Джерелами зовнішніх і внутрішніх загроз та небезпек банку є держави, банки-конкуренти, зарубіжні й міжнародні організації, конкуруючі юридичні та фізичні особи, які проводять агресивну фінансову політику щодо України; злочинність, корупція; зовнішні та внутрішні банківські ризики. Як потенційні суб'єкти загрози безпеці банківській системі, чії конкретні дії можуть завдавати фінансової шкоди, слід розглядати: юридичних осіб — підприємців, фірми, фонди та благодійні організації; державні підприємства й інші суб'єкти господарювання; фізичних осіб: приватних підприємців і виробників, які не мають статусу юридичної особи; керівників підприємств, які провадять господарські операції; співробітників державних організацій і установ тощо; іноземних юридичних осіб: валютні фонди, банки, організації, фірми спецслужб; злочинні елементи: злочинців, організовану злочинність як у межах країни, так і за кордоном [1].

Ринкові умови господарювання та поступова глобалізація фінансових відносин, в контексті банківської безпеки дають змогу зрозуміти, що незважаючи на обсяги банківських ресурсів, розгалуженість філій та якість послуг, що надаються фінансовою інституцією, жоден банк не застрахований від часткової втрати власних ресурсів внаслідок, фінансових перетворень у світових масштабах. Забезпечити певну стабільність може лише, значна кількість резервного капіталу банківської системи загалом та кожного комерційного банку окремо, а також виважена політика відносно надання банківських послуг із комплексним врахуванням ймовірності неповернення банківських коштів. Однак навіть за таких умов банківська система не залишається в безпеці, адже основний вплив на стабільність її роботи також здійснює загальна фінансова ситуація в країні (рівень державного боргу, темпи ВВП, рівень бюджетного дефіциту, інфляційні процеси, девальвація національної валюти).

Під час фінансово-економічної кризи, вплив якої в Україні став відчутним восени 2008 року, виявилось, що стрімке нагромадження зовнішніх кредитів, велика частка яких являли собою внутрішні трансферти від транснаціональних банків своїм філіям в Україні, не мало під собою достатніх економічних підстав і не супроводжувалось ретельним фінансовим плануванням. Переважання в активних операціях банків спекулятивної складової спиралося на впевненість, по-перше, в можливості майбутнього рефінансування власних позик, і, по-друге, ґрунтувалось на оптимістичних прогнозах зростання ринку банківських послуг в Україні.

Це призвело до того, що після закриття зовнішніх джерел фінансування українські банки виявилися не в змозі ні погашати власні кредити, ані рефінансувати їх, навіть під збільшені відсотки. Ті фінансові установи, які активно залучали зовнішні кредити, опинилися на межі дефолту [2].

Відповідно до сучасних умов функціонування банківського сектору, через значний взаємозв'язок комерційних банків між собою, в процесі фінансово-кредитних відносин та з іншими суб'єктами фінансової системи

(кредитними спілками, страховими організаціями, інвестиційними фондами, валютною біржею та інш.) виникає небезпечна ситуація. Адже якщо один з банків держави, не витримуючи конкуренції, банкрутує, то ця ситуація в повній мірі відображається на загальній діяльності банківського сектору. Тому важливим елементом сучасного регулювання банківської системи України та забезпечення належної безпеки її банківського сектору, є контроль за видами та якістю банківських послуг з боку держави.

Розглядаючи безпосередньо питання банківської безпеки України слід відмітити, що незважаючи на те, що на сьогоднішній день існує Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, в контексті якої висвітлені індикатори та порогові значення індикаторів стану банківської безпеки України, до нині не існує конкретного визначення цьому терміну. Більшість науковців, при трактуванні даного визначення та сукупних із ним процесів, як приклад наводять трактування терміну «фінансова безпека держави» не виділяючи банківську безпеку в окрему ланку. Тому на сьогоднішній день існує необхідність визначити, наукову трактовку даної фінансової категорії.

На мою думку банківська безпека держави це такий стан діяльності банківської системи країни, за якого забезпечується: стабільне кредитування реального сектору економіки, висока доступність та ефективне використання кредитних ресурсів банківських установ, незалежність банківського капіталу від учасників-нерезидентів.

Для комерційних банків особливо значущими є такі умови ефективної та безпечної діяльності, як забезпечення зворотності кредитів, підвищення прибутковості, підтримання ліквідності, зниження банківських ризиків, гарантування депозитів. Також таке забезпечення має базуватись на певних заходах захисту банківської діяльності, протидії загрозам. Понад це, небезпечність та різнобічний характер цих загроз потребують системного та наукового підходу до вирішення питань безпеки діяльності банків [3].

Оцінюючи стан банківської безпеки України, слід відмітити, що відповідно до Методики розрахунку рівня економічної безпеки України, сукупна оцінка визначається через два основні індикатори: 1) частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу; 2) обсяг кредитування банками реального сектору економіки у % до ВВП.

Науочно проаналізуємо динаміку першого з цих показників, за допомогою рис. 1.

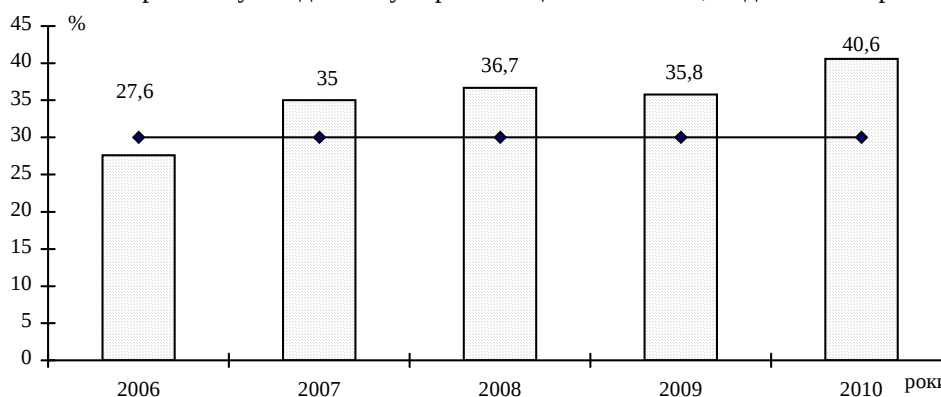

Рис. 1. Частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу (Розраховано автором статті за даними Національного банку України [4])

визначити, що у 2007 році, відбулось пересилення допустимої межі, яке поступове зростаючи зупинилось у 2010 році, на небезпечній відмітці у 40,6%.

Зростання даного індикатора банківської безпеки України за розрахунковий період пояснюється тим, що світова фінансова криза внесла значну нестабільність у фінансовий сектор держави. Через це частина вітчизняних банків вимушена була скоротити свій кредитно-інвестиційний портфель, а деякі банки навіть знаходились на межі банкрутства («Промінвестбанк», «Надра»). В той же час на загальному фоні банки із значною частиною іноземного капіталу більш стійко перенесли кризовий вплив, тому у 2008 році, зростання рівня іноземного капіталу в капіталі банків, можна пояснити в першу чергу значним скорочення статутного капіталу вітчизняними банками, та незмінний рівень іноземного капіталу.

В подальшому зростання іноземного капіталу було спричинено значною зацікавленістю нерезидентів у збільшенні впливу на ринку банківських послуг України. Частина банків збільшила статутний капітал, за рахунок зовнішніх впливів капіталу, а наприклад «Промінвестбанк», перейшов у володіння російських власників. Загалом якщо у 2006 році, в Україні існувало лише 13 банків зі 100% іноземним капіталом, то вже у 2010 році їх кількість сягнула 20.

Високий потенціал банківського сектору України, та нестабільність внутрішніх фінансових установ призводить до того, що іноземні банки все частіше намагаються скуповувати акції вітчизняних установ, та збільшувати статутний капітал за рахунок коштів нерезидентів. Це призводить до того, що загальна частка іноземного капіталу, щороку збільшується у сукупному статутному капіталі банківських установ України, в свою чергу це призводить до зниження рівня незалежності банківського сектору держави та дестабілізації її фінансової безпеки.

Розглянемо динаміку наступного індикатора рівня банківської безпеки України (рис. 2).

Динаміка даного показника характеризується значними коливаннями обсягів в часовому просторі. За період з 2006 по 2010 рік, обсяг кредитування реального сектору економіки банками України у відношенні до ВВП, спочатку зріс на 21,2% з 30,81% у 2006 до 52,01% у 2009, але вже у 2010 році зменшився на 5,57% до 46,44% від загального обсягу наданих кредитів.

Такі коливання відбулись через значні нарощення обсягів наданих кредитів суб'єктам господарської діяльності за період із 2006 по 2008 рік, в той же самий час зростання номінального ВВП, мала менший відсотковий приріст ніж обсяги наданих кредитів. Однак вже у кінці 2008 року, ситуація кардинально змінилась, чим обумовила зміну темпів приросту даного індикатора навпаки зменшуючи його. Світова фінансова криза, змусила комерційні банки на деякий час відмовитись від кредитування, через брак вільних фінансових ресурсів, відсутність гарантій з боку позичальників, та зростаючі обсяги неповернених кредитних ресурсів.

В той же самий час відбулось і падіння темпів номінального ВВП з 948 млрд. гривень у 2008 до 913 млрд. гривень у 2009. Тому ще у 2009 році, на загальній хвилі зменшення ВВП, обсяги кредитування й досягли свого піку склавши 52% від валового внутрішнього продукту. Натомість у 2010 році, відбулось очікуване падіння, адже значно зросли обсяги внутрішнього продукту, а банки так і не змогли відновити кредитування в повному обсязі, зважаючи на таку ситуацію, можна прогнозувати, що у найближчі 2-3 роки, цей індикатор стану банківської безпеки буде знижуватися.

Розглядаючи, динаміку індикатора з позиції допустимих обсягів можна визначити, що за розрахунковий період він весь час знаходиться у безпечній зоні (не менше 30%), однак я вже зазначалось вище, подібне досягнення відбулось через нецільове та часом безконтрольне надання кредитних ресурсів банківського сектора суб'єктам господарювання.

Відповідно до вищенаведених індикаторів та порогових значень розрахуємо рівень банківської безпеки України відповідно до Методики розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженої наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. Нормалізовані значення рівня банківської системи, знаходяться у діапазоні від 0 до 100%, в залежності від рівня її стабільності.

Динаміка рівня банківської безпеки розрахованої відповідно до Методики зображена на рис. 3.

Відповідно до діаграми можна зробити висновок, що за період із 2007 по 2010 рр. рівень банківської безпеки України складав не менше 79%, що є досить високим показником. Рецесія динаміки 2008-2009 рр., коли показник знизився до 80%, повернувся на рівень у 90% вже у 2010 році, це свідчить по-перше, про деяку незалежність банківської системи від основних макроекономічних показників (темпи приросту ВВП, дефіцит державного

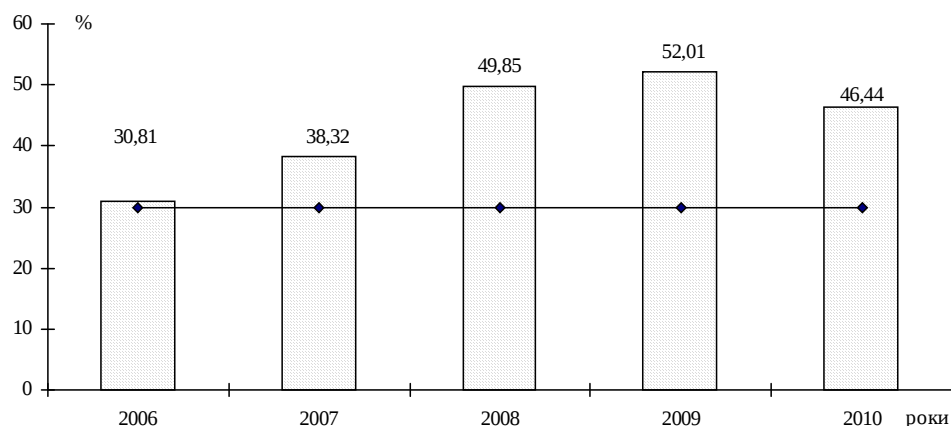

Рис. 2. Обсяг кредитування банками реального сектору економіки (Розраховано автором статті за даними Національного банку України [5])

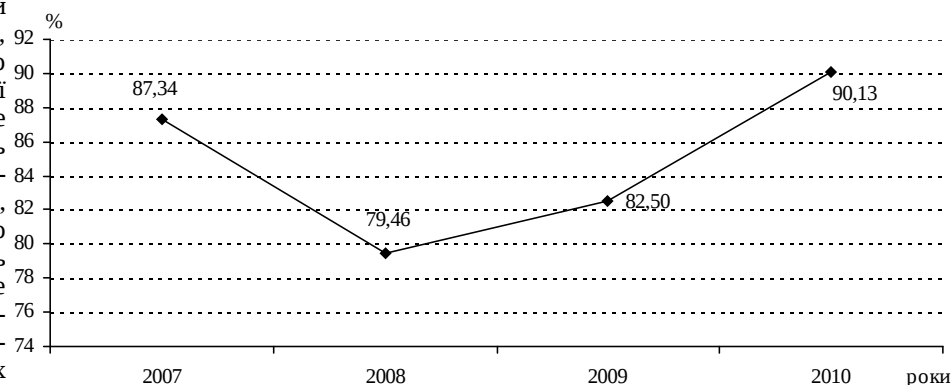

Рис. 3. Рівень банківської безпеки України за 2007-2010 рр. (Розраховано автором статті за даними Національного банку України [6, 7])

бюджету, рівень державного боргу), по-друге в основі комплексної оцінки банківської безпеки України на даний момент кількість індикаторів є недостатньою, для більш повного та адекватного аналізу. Тому необхідним на сьогоднішній день є розширення кількості індикаторів (й порогових значень) до 5-6. Новими індикаторами можуть стати такі показники діяльності банківського сектору як: а) частка проблемних кредитів відносно сукупного статутного капіталу банківських установ; б) відношення сукупної частки незабезпечених кредитів банків,

до забезпеченої частини позик; в) рентабельність банківського капіталу; г) чиста процентна маржа банківських установ; д) тощо.

ВИСНОВКИ

Комплексний аналіз рівня банківської безпеки України за 2006-2010 рік, дає змогу зробити наступні висновки:

1. Рівень банківської безпеки держави, відповідно до Методики знаходиться на достатньому рівні, в той же час можна виділити, високу залежність стабільної роботи банківського сектору від зміни ситуації на зовнішніх фінансових ринках. Адже в часовому діапазоні наочно зображено падіння індексу на 8%, за період з 2007 по 2008 рік, внаслідок впливу світової фінансової кризи.

2. Рівень банківської стабільності не залежить прямо від квартальних та місячних змін основних економічних показників діяльності держави, а реагує на значні зміни в економіці через певний проміжок часу, що свідчить про відсутність тісного зв'язку банківського сектору із економікою держави.

3. Оцінка рівня банківської безпеки відповідно до Методики, є недостатньо комплексною та потребує введення додаткових індикаторів. До таких індикаторів можна віднести: частка проблемних кредитів відносно сукупного статутного капіталу банківських установ; відношення сукупної частки незабезпечених кредитів банків, до забезпеченої частини позик; рентабельність банківського капіталу; чиста процентна маржа банківських установ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кириченко О.О. Економічна безпека банківської системи України в умовах глобальної фінансової кризи / О.О. Кириченко, С.В. Мелесик // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — №8. — С. 223-232.

2. Кириченко О.О. Вплив зовнішніх боргів на економічну безпеку банків / О.О. Кириченко, О.В. Конончук / Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. — Електронний ресурс. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vzuk/2009_19/85_92.pdf

3. Васильчак С.В. Економічна безпека банків та методи її забезпечення / С.В. Васильчак, Р.Ю. Моцьо // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України. — 2009. — №19 — С. 287-293.

4. Основні показники діяльності банків України / Національний банк України. — Електронний ресурс. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/dynamics.htm

5. Там само

6. Там само

7. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженої наказом Міністерства економіки України №60 від 02.03.2007 р.) / Міністерство економіки України. — Електронний ресурс. — Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738

Стаття надійшла до редакції 3 жовтня